

A magyar nyelvészek VI. Nemzetközi Kongresszusa
Eger, 1994. augusztus 23–26.

A magyar nyelvtudomány 1966 óta immár a hatodik nemzetközi seregszemléjét tartotta Egerben. Az eddigi kongresszusok a magyar nyelvtudomány meghatározott kérdésköreit vitatták meg, így például az I. kongresszuson (Debrecen, 1966 augusztus) a magyar nyelv története és rendszere került terítékre; a II-on (Szeged, 1972 augusztus) a jelentéstan és a stilsztika kérdéseiről vitatkoztak a résztvevők; a III. tudományos tanácskozáson (Nyíregyháza, 1977 augusztus) a magyar grammatika volt a fő téma; a IV-en (Szombathely, 1983 augusztus) a magyar nyelv rétegződése került előtérbe; az V. kongresszuson (Budapest, 1988 augusztus) a magyar szövegtan alapvető és időszerű kérdéseiről szölk az előadások. Végül a VI-nak a lexikológia és a lexikográfia elmélete és módszertana volt a szervezőbizottság által kijelölt témája.

Ha egy röpke pillantást vetünk erre a felsorolásra, nyomban szembetűnik a magyar nyelvtudomány művelőinek az az eléggé nem méltányolható törekvése, hogy a kutatás tematikájában lépést tartsanak az egyetemes nyelvtudományban észlelhető mozgásokkal. Így a nyelvészeti gondolkodás történetében a hatvanas évek eleje óta bekövetkezett változások nyomán követhetők nyelvtudományunk nemzetközi kongresszusainak a tematikájában is, azaz az I. kongresszus inkább implicit, mint explicit módon az állapot és a történet, a hagyomány és az újítás egységét volt hivatva bizonyítani. A hatvanas évek eleje óta vált a jelentés és valamivel később a stilsztika a nyelvészeti kutatások központi kérdésévé (II. kongresszus), nem is beszélve a grammatikai vizsgálódásokról, melyek már jóval előbb is az érdeklődés középpontjában álltak s a generatív nyelvelmélet térhódításával addig nem tapasztalt méreteket öltöttek (III. kongresszus). A generatív grammatika csak a kognitív szférával számolt, az elmélet nem tudott mit kezdeni a nyelv társadalmi meghatározottságával, ennek a vizsgálatát vállalta a szociolingvisztika, melynek alapvető kérdéseit *a magyar nyelv rétegződése* címen a IV. kongresszus vitatta meg. A saussure-i fordulat és a generatív nyelvészet kialakulása óta a leglényegesebb szemléletbeli változást az egyetemes nyelvtudomány történetében – minden kétséget kizáróan – a szövegnyelvészet és a vele járó szemléletmód térhódítása jelenti, melynek magyar vonatkozásait az V. kongresszus vitatta meg. Viszont az sem kétséges, hogy ebből a változatos kérdéskörből nem maradhat ki a lexikológia és a lexikográfia elmélete és módszertana sem.

Vajon mennyiben és miért időszerű manapság a lexikológia és a lexikográfia kérdéseivel foglalkozni és egy nemzetközi nyelvészkonferencia napirendjére tűzni? Az a korszak, mely a magyar nyelvészek első és hatodik nemzetközi tanácskozása között eltelt, volta- képpen a generatív nyelvészet térhódításának és differenciálódásának, valamint több határtudomány (szociolingvisztika, szövegnyelvészet, pszicho-neurolingvisztika stb.) kibontakozásának a korszaka. Ha a tudományos szemléletmódok változásait vesszük szemügyre, akkor itt alapjában véve két paradigma találkozik: a generatív nyelvészet és az ezzel járó szemléletmód térhódítása (ezt a Saussure-rel kezdődő és a nyelvtudomány viszonylagos önállóságát jelentő strukturális nyelvészeti stratégiától – paradigmától – elhatárolandó, a 20. századi nyelvtudomány „generatív” paradigmájának nevezném), valamint egyes humán tudományok „integrálódási paradigmája”. Nos, ezekben a paradigmákban, tudományos kutatási programokban, stratégiákban van óriási szerepe a lexikológiának és a lexikográfiának.

Mint ismeretes, a lexikológia nemcsak a nyelvek szókincsének általános elméleti kérdéseit vizsgálja, ám ha szűkebb értelemben használják a fogalmat, akkor egy-egy nyelv szókincsének a sajátosságai kerülnek előtérbe. Magának a lexikológiának a differenciálódása, azaz, ha tágabban értelmezzük ennek a nyelvészeti diszciplinának a fogalmát, akkor még inkább választ kapunk arra, hogy miért oly jelentős manapság a lexikológia kérdéseinek a vizsgálata. Annak a „holdudvarnak” a vizsgálata nélkül, amely körülveszi a lexikológiát – és ennek csak a leglényegesebb területeit említve: a szűkebben értelmezett lexikológia, az etimológia, a szóképzés, a frazeológia, a szemaszológia és az onomasziológia a maga különböző területeivel – ma már elképzelhetetlen eredményes jelentéstani kutatás csakúgy, mint az ehhez szorosan kapcsolódó stilisztikai stúdium. Vagy utalhatnánk a grammatikai kutatásokra, és ami még ennél is fontosabb, az eredményes szövegtani vizsgálódásokra. A jelentéstani, stilisztikai, grammatikai és a lendületesen fejlődő szövegtani stúdiumokat erőteljesen segítik a lexikológia különböző területén elért eredmények.

A lexikográfia, a szótártan és főleg a különböző típusú szótárak jelentőségére – úgy vélem – nem kell sok szót vesztegetnünk. Csupán annyit kívánunk az elmondottakhoz hozzátenni, hogy a lexikológia elméleti kérdéseinek elmélyült vizsgálata előfeltétele a jól használható egy- és többnyelvű gyakorlati szótáraknak.

A magyar nyelvészek VI. nemzetközi kongresszusát az MTA Nyelvtudományi Intézete, a Magyar Nyelvtudományi Társaság és az egri Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola rendezte. A hagyományoknak megfelelően a kongresszus munkálatai együttes- és szekciósüléseken folytak. A megnyitó ülésen Kiefer Ferenc akadémikus, az MTA Nyelvtudományi Intézetének igazgatója üdvözölte a megjelenteket és megnyitotta a kongresszust. Németh G. Béla akadémikus, az MTA Nyelv- és Irodalomtudományok Osztályának nevében köszöntötte a résztvevőket, majd Palcsóné Zám Éva, a főiskola igazgatója házigazdaként kívánt eredményes munkát az összesereglett kutatóknak. A protokolláris üdvözlések után következett két előadás. Benkő Loránd *Az etimológiai szótárak minősítési problémái* című dolgozatában az etimológiai kutatások legnehezebb és legvitatottabb kérdéseiről, az egyes etimológiák minősítéseiről beszélt. Mint ismeretes, több szavunk eredete ismeretlen vagy jobbik esetben is vitatott. Benkő az újabb adatok fényében egyetértően vagy bírálóan – érvekkel alátámasztva – próbált állást foglalni. Kiss Lajos *Nyelvtörténeti szótáraink típusairól* szóló előadásában átfogó történeti képet vázolt fel a 19. század elejétől, derekától a napjainkig megjelent különböző nyelvtörténeti szótárakról. Részletesen elemezte a közszavak történeti, a helynévszótárak, a személynévtárak, az etimológiai szótárak elméleti és gyakorlati kérdéseit, természetesen nem feledkezve meg arról sem, hogy ezekből az elemzésekből a készülő akadémiai Nagyszótár részére levonja a megfelelő következtetéseket, mindig utalva az ilyenfajta szótárak készítésének nehézségeire.

A kongresszus záróelőadását Pusztai Ferenc tartotta. *Leíró lexikográfiánk változó és változatlan feladatai* című előadásában elsősorban az értelmező szótárak problémáit vette szemügyre, de részletesen tárgyalta és értékelte a különböző szótártípusokat is, olyanokat, mint az írói szótárak, a szinonimaszótár, szóvégmutato szótár, ragozási szótár stb. Sőt, az értelmező szótártípusokon túllépve foglalkozott néhány lexikonnak az értelmező szótárak tematikáját érintő kérdésével is. Az értelmező szótárak szerkesztésének legnehezebb feladatát a címszóanyag kiválasztásában jelölte meg, de legalább ennyi gonddal jár a szavak nyelvi rétegződésében elfoglalt helyének a kijelölése és a stílusérték megállapítása is.

E három együttes ülésen elhangzott előadásokon kívül a kongresszus három napon át 250-260 résztvevővel, hét szekcióban folytatta munkáját, ezekben 190 előadás hangzott el, melyeket az esetek többségében vita követett.

A különböző szekciókban elhangzott előadások mind szemléletmódjukat (leíró és történeti), mind tematikájukat, „műfajukat” tekintve meglehetősen változatosak voltak. Számarányukat tekintve az előadások túlnyomó része azonban a szinkrón szemléletmód talaján mozgott. Ennek ellenére több előadás foglalkozott történeti és összehasonlító-történeti kérdésekkel (Gulya János: *Szókincsünk ősi háttere*; Futaky István: *A kései ősmagyar altáji nyelvi kapcsolatai*; B. Székely Gábor: *Néhány határozószavunk l-jének finnugor háttere*; Nagy Imre Csaba: *Testrésznevek a magyar és az obi-ugor nyelvekben*; A. Jászó Anna: *A magyar igenevek ősi, komplex funkciója*; Zelliger Erzsébet: *A korai ómagyar kor szóösszetétele*; Juhász Dezső: *A magyar onomatopoezis története*). A felsorolást még folytathatnám más, hasonló történeti vagy összehasonlító-történeti témájú előadások említésével, utalhatok például Décsy Gyula, Kakuk Zsuzsa, Tatár Mária Magdolna, Horváth Mária, Gerstner Károly és Szabó T. Ádám előadásaira, ám ízelítőnek talán ennyi is elég.

Természetesen a 190 előadás a lexikológia és a lexikográfia legkülönbözőbb kérdéseit és területeit vizsgálta. Sok dolgozat hangzott el a nyelvjárásán, a regionális köznyelvek és a szociolingvisztika lexikológiai vonatkozású kérdéseiről, a különböző típusú szótárakról, a frazeológiai párhuzamokról, szófaji kérdésekről. Igen érdekes és tanulságos volt Elekfi Lászlónak *A magyar ragozási szótár* című munkája alapján a magyar szókincs szófaji megoszlásáról tartott előadása. Több tanulmány foglalkozott a neves magyar lexikológus és lexikográfus, Ország László tudománytörténeti jelentőségével (Peter Sherwood, Kontra Miklós, Vadon Lehel).

Bakró-Nagy Marianne a történeti lexikográfia szemszögéből vizsgálta a jelentés, fogalom és definíció lényegét és viszonyát. Ruzsiczky Éva a *Magyar Szinonimaszótár* tükrében a nyelvújítás kérdéseit vizsgálta. Természetesen a lexikológia valamilyen fomban „húzóágazata” a grammatikának is. Éder Zoltán Gyarmathi Sámuel *Nyelvmesterének* fő forrásait mutatta be.

Sok előadás hangzott el a tanácskozáson lendületesen fejlődő névtanunk köréből is. Csupán néhány névre hivatkozhatunk az eredmények bemutatása helyett: Fehértói Katalin, Mizser Lajos, Andric Edit, Janitsek Jenő, Debreceni Anikó–Balogh Lajos, Borbély Anna, Hajdú Mihály, Mező András.

Noha a stilisztika és vele összefüggésben a műelemzés az elmúlt évtizedekben az egyik legdinamikusabban fejlődő tudományterület, melynek erőteljes serkentője a korszerű szövegtan, mégis viszonylag kis teret kapott a kongresszus tematikájában. Szabó Zoltán, Dobóné Berencsi Margit, Heltainé Nagy Erzsébet, Nagy L. János és Minya Károly, valamint Raisz Rózsa, H. Varga Gyula, T. Somogyi Magda és Czetter Ibolya képviselte a területet. Csak sajnálhatjuk, hogy nem került sor a kongresszuson a lexikológiának a szövegtani elemzésben betöltött szerepe vizsgálatára. Ugy vélem, a jelentéstan köréből elhangzott, szekcióbéli előadások sem maradhatnak ki ebből a hevenyészett felsorolásból: Kiefer Ferenc, Szende Tamás, Bibok Károly, Pléh Csaba és K. Gallasy Magdolna előadásaira hivatkozhatunk, de közvetve több előadó is foglalkozott szemantikai kérdések vizsgálatával.

A szókincs és a szótárkészítés számítógépes feldolgozásáról és vizsgálatáról Papp Ferenc–Temesi Viola, Kiss Gábor, Kis Ádám és Pajzs Júlia értekezett.

A kongresszus plenáris ülésén elhangzott három előadás (Benkő Lorándé, Kiss Lajosé és Pusztai Ferencé) már megjelent a Magyar Nyelv 1994/4. számában, ami annak lehet a

jele, hogy a szervezőbizottság ilyen módon is csökkenteni szeretné a megjelentetésre váró anyagot. Ám a hírek szerint aligha számíthatunk arra, hogy mind a 190 előadás kötetben is napvilágot lát, feltéve, ha valamely alapítvány jóvoltából legalább egy válogatás nyomdába nem kerül majd. A kimaradó előadások közül többet a szakfolyóiratokban kellene publikálni.

Máté Jakab

PÁTRIA NYOMDA RT.

PÁTRIA-NYOMELL

EGY ÉVSZÁZAD NYOMDAI TAPASZTALATA ÁLL MÖGÖTTÜNK!

Több mint 40 éve gyártjuk és forgalmazzuk
a **tanügyi** nyomtatványokat.

Ez idő alatt sok minden megváltozott, egy azonban **változatlan**:

NÁLUNK EGY HELYEN MINDENT BESZEREZHET.

Kínálatunkból:

- ☛ tanügyi nyomtatványok teljes választéka
(pl. bizonyítványok, órarendek, osztálynaplók,
törzslapok stb.)
- ☛ szabványosított nyomtatványok (üggyviteli, adó-,
vám-, pénzügyi, egészségügyi nyomtatványok)
- ☛ nyomott és nyomatlan leporellók, etikett címkék
- ☛ telefax és fénymásoló papírok
- ☛ író- és irodaszerek, 3M termékek (post-it,
Scotch nyomtató)
- ☛ számítástechnikai kiegészítők és kellékek

Megrendelhetők:

A Patria-Nyomell áruforgalmi osztályán
Budapest, Szent István tér 4. ☒ 1374 Bp., Pf.: 564
Telefon: 117-3133, 117-3293 · Fax: 118-9868

**Bolthálózatunkról további információkat a fenti
telefonszámokon kérjen!**

**PÁTRIA-NYOMELL
MINDEN, AMI EGY GAZDÁLKODÓNAK KELL!**

**NYOMTATVÁNYT, LEPORELLÓT, ETIKETT CÍMKÉT,
BORÍTÉKOT, FÉNYMÁSOLÓ ÉS TELEFAX PAPIROKAT,
ÍRÓ- ÉS IRODASZEREKET
A LEGNAGYOBB VÁLASZTÉKBAN SZAKÜZLETEINK
KÍNÁLJÁK!**

**ADÓ-, VÁM-, ÜGYVITELI
ÉS VÁLLALKOZÓI NYOMTATVÁNYOK MEGRENDELHETŐK
AZ ÁRUFORGALMI OSZTÁLYON
Budapest V., Szent István tér 4.
Telefon: 117-3133, 117-3293 · Fax: 118-9868**

**Viszonteladóknak külön kedvezmény,
házhozszállítás azonnal!**

PÁTRIA-NYOMELL

SZAKÜZLETEK:

- Budapest XIII., Hegedűs Gy. u. 25. Telefon: 120-0405
Budapest XIII., Radnóti M. u. 20. Telefon: 112-7025
Budapest VI., Nagymező u. 37. Telefon: 132-3128
Budapest XIII., Csanády u. 5. Telefon: 129-8089
Budapest VIII., Népszínház u. 46. Telefon: 133-2508
Budapest III., Csillaghegyi út 43. Telefon: 250-5023
Budapest V., Szent István tér 4. Telefon: 117-2175
Dombóvár, Hunyadi tér 38. Telefon: 74/466-127
Győr, Szabolcska M. u. 22. Telefon: 96/317-439
Miskolc, Meggyesalja u. 2. Telefon: 46/359-066
Kecskemét, Batthyány u. 24. Telefon: 76/328-568
Debrecen, Gyergyó u. 10. Telefon: 52/415-683
Kaposvár, Berzsenyi Dániel u. 2. Telefon: 82/424-752
Szekszárd, Pollack M. u. 24. Telefon: 74/319-231

**PÁTRIA-NYOMELL
MINDEN, AMI EGY GAZDÁLKODÓNAK KELL!**

ISSN 0209-4800
A kiadásért felel: Monok István